

O (NE)ISPRAVNOSTI DVOJEZIČNIH RJEČNIKA

PAVAO MIKIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK: 801.3
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno: 1998-12-12
Received

Kontrastiranje/uspoređivanje jezika omogućuje bolje i dublje upoznavanje kako stranog tako i materinskog jezika, omogućuje brže i temeljitije učenje stranog jezika, pomaže pri oblikovanju modernijih i svrsihodnijih udžbenika, omogućuje potpunije i ispravnije upoznavanje kulture, običaja i načina života nosioca nekog stranog jezika, jednom riječju: kontrastiranje jezika je potrebno i važno. Međutim, nije jednostavno odgovoriti na pitanje je li i u kojoj je mjeri kontrastiranje jezika, u ovom slučaju kontrastiranje riječi, moguće. Priloženi članak pokazuje kako je kontrastiranje riječi samo u jednom malom segmentu moguće, te predlaže stoga kontrastiranje frazeologije i tekstologije uz kontrastiranje pojedinih riječi.

O. Načelno

Tvrditi da je jezik jedan *specificum* čovjeka nije nikakva novost, no tvrditi da se pod terminom *jezik* ne smije isključivo misliti na sredstvo sporazumijevanja jest nekakva novost. Bilo kakvo sredstvo sporazumijevanja imaju i životinje, čije sporazumijevanje je nekada savršeno u jednostavnosti (sporazumijevanje pčela), a nekada zanimljivo u kompliciranosti (sporazumijevanje majmuna).¹

Ljudski jezik je ustvari sredstvo sporazumijevanja, no ljudski jezik jest i više od toga, on je čovjekova bit, on je zapravo čovjek. Ovu tvrdnju potkrepljuje između ostaloga i Sv. pismo, kada kaže, kako su sluge na dvoru velikoga svećenika Kajfe prepoznale Petra, kako je i on bio s Isusom, po njegovu govoru. "Zbilja, i ti si njihov; ta i tvoj te način govora izdaje" (Mt. 26. 73).

Budući da je *jezik* zapravo *čovjek*, može se ustvrditi da postoji zapravo samo jedna bit jezika, samo jedan jezik koji se u različitim okolnostima i uvjetima različito realizira. Tako, primjera radi, u bilo kojem društvu muž i žena sklapaju neku vrstu zajednice, između ostaloga, i radi osiguranja potomstva. No, kod

¹ Usp. H. J. Heringer, *Wort für Wort*, Stuttgart 1978., str. 10-15.

sklapanja jedne od takvih vrsta zajednice, braka, dakle, upotrebljavao je u rimsko doba muškarac za sebe izraz *in matrimonium ducere*, a žena izraz *nubere*. Za taj isti čin ima ruski jezik za muškarca izraz *ženitjsja na*, a za ženu *vyiti замуž*, dok u grčkom muškarac upotrebljava glagol *gameo* (u gotskom *liugan*) u aktivu, a žena isti taj glagol u tzv. mediju. Upravo ovo gledanje u gotskom jeziku kada je muškarac upotrebljavao aktiv *ja ženim ženu*, a žena upotrebljavala medium *ja ženim za sebelich heirate für mich* ostalo je do danas u njemačkom jeziku kod razlikovanja *Frau* i *Fräulein*, ali ne i *Herr* i *Herrlein*.

Isto tako su različite životne datosti, pogledi na svijet itd. utjecali na način oslovljavanja. Nisu li stoljećima vladala oslovljavanja *andron gunaikon, viri et mulieres, Brüder und Schwester, braćo i sestre, otac i majka* itd., da bi se tek u zadnjem stoljeću počelo upotrebljavati oslovljavanja *mes dames et messieurs, meine Damen und Herrn, gospode i gospodo* itd.?²

Različita realiziranja jezika, različite riječi i njihova međusobna kombiniranja mora čovjek naučiti, no ne sam jezik kao takav. S pravom tvrdi, upravo i radi ove činjenice, narodna mudrost kada kaže, da učenje svakog novog jezika oslobađa u čovjeku jednoga duha koji je *bis dato* bio sputan.

Sve rečeno odobrava jednu načelnu tvrdnju koja je za ovaj članak jako važna:

- jezik je kao takav imanentan svim ljudima, pojedina realiziranja jezika su različita, - te se upravo radi iste duhovne podloge, istoga jezika, dakle, mogu kako naučiti tako i uspoređivati različita realiziranja jezika.

Takva uspoređivanja dovela su do spoznaje da se svi jezici svijeta mogu svrstati u nekoliko jezičnih grupa, a da se te grupe opet mogu svesti na jedan izvorni od Boga dati jezik, koji je Bog opet razlučio na više različitih realiziranja, kada je prilikom gradnje kule babilonske ljudima pomrsio jezike, kako to kaže Mojsije u svojoj knjizi *Postanka* u 11. poglavlju. "Sva je zemlja imala jedan jezik i riječi iste." Kada su sinovi Izraela počeli praviti kulu koja će sezati do neba, Jahve je došao da vidi što rade ljudi jednoga jezika i istih riječi. "Jahve se spusti da vidi grad i toranj što su ga gradili sinovi čovječji. Jahve reče: 'Zbilja su jedan narod, s jednim jezikom za sve! Ovo je tek početak njihovih nastojanja. Sad im ništa neće biti neostvarivo što god naume izvesti. Hajde da siđemo i jezik im pobrkamo, da jedan drugome govor ne razumije'.... Stoga mu je ime Babel, jer je ondje Jahve pobrkao govor svima..." (Riječ *Babilon* i znači upravo *pomršenje*).

1. Riječ - bit i definicija

Kada čovjek upotrijebi neki predmet da bi njime izvršio nekakav čin, tada kažemo da je on upotrijebio nekakvo *sredstvo*. Kada čovjek upotrebljava riječi, geste itd. da bi ostvario nekakav čin, tada govorimo da je on upotrijebio *znakove*. Riječ je dakle znak. Kod svakog znaka treba razlikovati *materijal* (crte od krede na tabli, crte tinte na papiru, različiti glasovi itd.) i *značenja*. Sve riječi jednoga jezika su dakle znakovi koji se razlikuju jedan od drugoga po svome značenju, dokle materijal može biti kod različitih riječi isti. Na pitanje kako nastaje značenje neke

² Usp. F. Tschirch, *Geschichte der deutschen Sprache*, Erster Teil, Berlin² 1971., str. 28-30.

riječi nije lagano dati odgovor, budući da kod različitih riječi postoje različiti putovi nastajanja značenja. Tri primjera za ilustraciju.

1) U svakidašnjici kod učenja bilo materinskog bilo stranog jezika odrasli pokazuju djetetu nekakav predmet, npr. loptu i izgovaraju pri tome riječ *lopta*. Time se s vremenom postigne da dijete kada vidi predmet izgovori i onu riječ koju je povezano s određenim predmetom. U ovom se slučaju smije reći da značenje jedne riječi nastaje tako što se prilikom izgovaranja jedne riječi uvijek pokaže određeni predmet ili izvrši određeni čin, što bi onda opet značilo da su prvobitno kod nastajanja jezika tvorene prvo one riječi koje su označavale predmete ili za život najvažnije čine, što je zapravo dijete trebalo kao prvo naučiti za život.³

2) Riječi mogu nastati isto tako da se jednostavno oponašaju glasovi prirode ili osobine pojedinih živih bića. Oponašanjem prirode nastale su npr. riječi *zujati*, *brundati*, *gukati*, *kukurikati*, u njemačkom onda *Muh-Muh*, *Kikerikie*, *Kuckuck*, *brummen*, *gurren*, *summen*, *grunzen* itd. No i imena pojedinih životinja su radi ponašanja ili osobina istih postajala nazivi za nešto sasvim drugo, kao npr. riječ *rak* / *Krebs*. Njemačka riječ *Krebs*, starovisokonjemački *chrebazo*, *krebaz*, *krebis*, srednjevisokonjemački *krapho* može se povezati s grčkom riječju *karabos*, latinskom *carabus* u značenju *Seekrebs/morski rak*. Upravo zbog svoga kretanja, pogotovu kod plivanja kada ide unazad, preneseno je ovo kretanje unazad na sve što ne ide dobro. Tako se primjera radi za lijenog učenika koji nazaduje kaže u njemačkom *Er krebst*. Ako nešto ide nazad, kažu i Francuzi *marche de l'écrevisse*, Talijani *fare il viaggio del gambero*, Španjolci *andar como ono cangrejo* itd. Ime životinje koja se kreće unazad je s vremenom preuzeto za one pojave koje čovjekovo tijelo bacaju unazad, znači za bolest. Tako se već u grčko vrijeme počelo o opasnim crvenim plikovima po tijelu govoriti da se radi o *karkinos* / *Krebs*.⁴

3) U svom nastupnom predavanju *Was ist Metaphysik*⁵ diskutira Heidegger s Parmenidom o značenju riječi *bitak* i *vrijeme*, da bi u kasnijoj raspravi došao na jezično, ali i metafizičko pitanje, kako je iz adverbja *nichts/ništa* nastala imenica *das Nichts/Ništa*. Heidegger se u svojoj diskusiji o pitanju nastanka imenice *Ništa* osvrće na Tomu Akvinskoga koji prvu rečenicu Knjige postanka: "U početku stvori Bog nebu i zemlju. Zemlja bijaše pusta i prazna; tama se prostirala nad bezdanom, i Duh Božji lebdio je nad vodama," tumači kao čin *creatio*, a sam taj glagol definira u smilu *creare est aliquid ex nihilo facere*.⁶ Upravo radi takve definicije zaključuje Toma da je stvaranje svijeta *operatio dei ad extra*, što upravo znači da svijet nije stvoren iz Boga, iz njegova Bitka, nego je stvoren iz "nečega" što je izvan Boga, znači iz *Ništa*. Pođe li se sada od antičke filozofije u kojoj je važno načelo *ex nihilo nihil*, dolazi se do zaključka da taj princip nije neprikosnoven, budući da postoji *ništa* i *Ništa*. Tako gledano *iz ništa ništa* je isto tako istinito kao što je istinito i *iz Ništa nešto*. Problem definicije *creare est aliquid*

³ Usp. J. Schächter, *Prolegomena zu einer kritischen Grammatik*, Stuttgart 1978., str. 12-13.

⁴ Usp. A. J. Storfer, *Wörter und ihre Schicksale*, Lizenzausgabe mit Genehmigung der Abi Melzer Productions GmbH, Dreieich 1956., str. 477.

⁵ Usp. M. Heidegger, *Was ist Metaphysik?*, Frankfurt⁵ 1949., str. 2-3.

⁶ Usp. Toma Akvinski, *Summa Theologiae*, I, qu. 45 a 1.

ex nihilo facere doveo je do spoznaje da je Bog dakle kako *ens purissimum* / *čisti bitak* tako isto i *Ništaldas Nichts*.⁷

Iz izloženoga se smije zaključiti da je nastajanje značenja riječi *lopta* postignuto na sasvim drugačiji način nego značenje riječi *rak* ili *Ništa*, iz čeka se opet prema već rečenom može zaključiti opravdanost pretpostavke da je riječ *lopta* nastala prije nego riječ *Ništa*, budući da je bila za svakodnevni život potrebnija od riječi *Ništa*.

Riječ se sastoji, kako je već rečeno, od materijala i od značenja, a upotrebljavati se može tek onda kada se znade *kako* i *gdje* se smije i može primijeniti.

Pitanje *kako* upotrijebiti riječ znači poznavati jezične regularitete po kojima se dotična riječ može kombinirati s drugim riječima, budući da se sporazumijevanje odvija u načelu preko rečenice, a ne preko samostalnih riječi. Tako za ispravnu upotrebu riječi *lopta* treba znati ne samo njeno značenje, nego i način njene upotrebe, da ona u određenoj konstelaciji mora stajati u akuzativu, u drugoj konstelaciji u nominativu ili genitivu itd.

Pitanje *gdje* upotrijebiti određenu riječ ovisi o cjelokupnom poznavanju socijalnih, povijesnih, praktičnih i drugih datosti. Jedan deminutiv, primjera radi, često može djelovati kao augmentativ i obratno. Naš jezik poznaje riječ *stol* i umanjenicu *stolić*. Nađe li se tko u situaciji da u velikom dnevnom boravku vidi *stol* za kojim sjedi preko 20 osoba, on taj *stol* neće nazvati deminutivom *stolić*, osim ako deminutivom ne želi izraziti augmentativ (*Baš imate mali stolić!*), dok s druge strane neće nitko *stolić* za kojim sjedi samo jedna osoba malog rasta, i radi nevrijedanja same osobe, isti nazvati *stolić*. Premda u jednom jeziku postoji više riječi s jednim te istim značenjem, npr. *majka*, *mama*, *mati*, nekada odmila ili omalovažavanja *stara* itd., neće dijete koje od majke traži nekakvu pomoć istu nazvati *stara*, npr. *Stara, daj novac za kino!* Pitanje *gdje* upotrijebiti riječ sadrži tri odgovora:

- riječ se može upotrijebiti prvo ondje gdje svekolike okolnosti dozvoljavaju upotrebu riječi;

- riječ se ne može upotrijebiti ondje gdje svekolike okolnosti to ne dopuštaju,

- i, treće, riječ se može upotrijebiti ondje gdje svekolike okolnosti o njenoj upotrebi ne odlučuju.

Za ilustraciju rečenoga dva primjera:

1) Kod prvog primjera se radi o jednom složenom pitanju, naime da li se životinje mogu *odgajati* kako bi onda *slušale*? Pavlov je za taj *odgoj* upotrebljavao pozitivne impulse, pas je, naime uvijek dobio nešto za jelo ako je došao na određeno mjesto kada je zazvonilo zvono. Bechtrew je upotrebljavao za *odgoj* životinja negativne impulse kao što je elektrošok. Štakori su živjeli u kavezu u kojem su izvođeni elektrošokovi, a koji je bio povezan s drugim kavezom vratima koja bi se otvarala tek kada bi štakori okretali određeni kotač.⁸ Nakon *odgoja* pas je dolazio uvijek na isto mjesto kada je zvono zvonilo, štakori su uvijek nakon prvog

⁷ Usp. G. Scholem, *Schöpfung aus Nichts und Selbstverschränkung Gottes*, in: *Über einige Grundbegriffe des Judentums*, Frankfurt, 1970., str. 55-60.

⁸ Usp. H. Skowronek, *Lernen und Lernfähigkeit*, München⁶ 1975., str. 23-25.

elektrošoka okretali kotač da bi se vrata između kaveza otvorila. Sada postavlja pitanje da li se za reakciju psa ili štakora smije upotrijebiti glagol *slušati*? Upravo taj glagol može protumačiti već navedena tri područja upotrebe riječi.

- U odnosu na činjenicu kada čovjek reagira na određeni znak mora se reći da se u takvom slučaju mora upotrijebiti glagol *slušati*, jer je čovjek *odgojen*.

- U odnosu na svu neživu materiju ili biljke kao i niže razvijene životinje mora se reći da se za njih ne smije upotrijebiti glagol *slušati*, nego možda glagol *reagirati*

- U odnosu pak na razvijene životinje ostaje svakom da sam odluči hoće li opisanu reakciju opisati glagolom *slušati* ili ne. Onaj tko do grčke riječi *pais / dijete, dječak i ago / voditi* u prvobitnom smislu *voditi dijete* i kasnije *odgajati/obrazovati čovjeka*⁹ smatra da samo čovjek radi svog odgoja sluša i razumije određene znakove, taj će samo za čovjeka upotrijebiti glagol *slušati*. Onaj tko i životinjama s višim stupnjem inteligencije pripisuje ljudske osobine, te smatra da se i pas može odgojiti a ne dresirati da reagira po određenom instinktu, taj će i za psa i štakore upotrijebiti riječ *slušati*, dok će netko drugi upotrijebiti glagol *instinktivno reagirati*.

2) Kod drugog primjera radi se o upotrebi riječi koja se odnosi na njihovo kako prvobitno tako i na dopunsko značenje. Kod pojedinih značenja riječi treba između ostalog navesti (radi važnosti za ovaj članak) samo još tri problematične činjenice.

Prva činjenica.

Svaka riječ ima svoj materijal. Tako je kod riječi *lav* materijal crte/slova krede na tabli. Značenje tih slova *l-a-v* jest: *životinja iz porodice mačaka, mesožder*, itd. U načelu je ovo slučaj kod mnogih riječi, no međutim nekada imamo na drugoj strani opet riječi koje se razlikuju u materijalu, a imaju isto značenje, *mater, mama, majka, mati* itd. Posebna osobitost pojedinih riječi očituje se i u tome što kod njih i materijal i značenje mogu poslužiti kao neko novo značenje. Tako i materijal *l-a-v* i značenje *životinja iz porodice mačaka, mesožder* služi za značenje *hrabrost/odvažnost* i sl. Postoje dakle riječi koje se sastoje od materijala i značenja i opet druge kod kojih materijal i značenje služi za novo značenje. To je za uspoređivanje riječi jako važno.

Druga činjenica.

Značenje jedne riječi nekada je u sebi tako koherentno da se na temelju oprečnoga značenja mogu jasno utvrditi granice značenja. Između značenja takvih riječi i značenja riječi oprečnoga značenja postoji određenost. Tako negirani glagol, npr. *ne ubiti*, automatski znači *ostaviti na životu*, dokle negirani glagol *ne smjeti* znači samo *ne smjeti* nešto određeno ali *smjeti* sve ostalo. Drugačiji, kako u biti tako i u realizaciji, slučaj imamo kod glagola *biti*. Taj glagol, primjera radi, dozvoljava promjenu rečeničnih elemenata bez promjene značenja, dok glagol *rušiti* to ne dozvoljava. Dakle isto je reći *a je brat od b* i *b je brat od a*, ali nije isto reći *a ruši b* i *b ruši a*. Ima dakle značenja kod kojih postoji određenost, a ima značenja kod kojih postoji zona neodređenosti. To je za uspoređivanje riječi jako važno.

⁹ Usp. J. Esterhues, *Allgemeine Pädagogik im Grundriss*, Paderborn 1962., str. 12-14.

Treća činjenica.

Značenje riječi može biti *istinito* ili *neistinito*. Istinito značenje riječi postoji kod one riječi kod koje se značenje riječi koje govornik ima na umu podudara sa stvarnošću, radi se o *praesuppositio rei et intellectu*. Tako je značenje riječi *trošložan* istinito budući da riječ *tro-slo-žan* označava jednu riječ od tri sloga. U protivnom značenje riječi *dvosložan* nije istinito jer riječ *dvosložan* označuje jednu riječ s tri sloga, *dvo-slo-žan*, a ne s dva sloga, kako se to iz značenja riječi vidi. Isto tako može kao daljnji primjer poslužiti riječ *dvonožac* i riječ *stonoga*, u njemačkom *Zweibeiner!*/*Tausendfüßler*. Istinitost značenja riječi igra kod uspoređivanja riječi veliku ulogu.

Nakon što je navedeno ono najvažnije što se odnosi na bit riječi a što je za uspoređivanje riječi od važnosti, smije se reći da je jako mukotrpno i nezahvalno određivati bit riječi. Bit riječi je komplicirana kao i riječ sama, kao i sam čovjek.

U odnosu na definiciju riječi može se bez dvoumljenja konstatirati isto. Kako se definira riječ? DUDEN odgovara na ovo pitanje tako što riječ karakterizira kao najmanji samostalni jezični element koji ima značenje.¹⁰ Erben se ustvari priklanja takvoj definiciji ističući kako iza riječi može slijediti pauza, kako su riječi minimalne izjave, kako riječi predstavljaju dio stvarnosti itd., a što bi se opet svelo na definiciju da je riječ najmanja samostalna jezična cjelina koja ima značenje.¹¹ Pored velikog broja definicija koje su u mnogim njemačkim gramatikama iste ili slične, može se reći da i hrvatske gramatike donose definicije u kojima se naglašava kako je riječ skup glasova ili najmanja jezična cjelina koja ima značenje.¹²

Ako se kao bit svih navedenih i sličnih definicija uzima najvažniji dio definicije, onda se smije reći da svaki od njih naglašava kako se kod riječi radi o najmanjoj samostalnoj jezičnoj cjelini koja ima značenje. No upravo ova konstatacija nameće bezbroj problema na koja nije moguće odgovoriti. Nekoliko primjera.

Ako je riječ najmanji samostalni jezični element koji ima značenje, onda se nameću pored ostalih i ova pitanja. Zar nema i samoglasnik *e* značenje u onom momentu kad od jedna *žen-a* prouzroči množinu *žen-e*? Postoji velika razlika između *žena* i *žene*. Zar nastavak *-i* ne mijenja značenje *ja trč-im - on trč-i?* Zar nema enklitički oblik *će* ogromno značenje kada nam odredi vrijeme *On gradi kuću. - On će graditi kuću?* Zar spojnici u hrvatskom jeziku *-o-*, *-i* itd. ne omogućuju nastanak značenja riječi? Ako bi se riječ *roman* i *pisac* spojile u jednu složenicu bez spojnika, nastala bi kriva riječ **roman-pisac*. Tek spojnik *-o-* daje pravo značenje *roman-o-pisac*. U njemačkom jeziku se, pored istih činjenica, postavlja i dodatno pitanje, naime kakvo značenje ima sam prijevoj. Zar se izmjenom samoglasnika ne određuje vrijeme *ich singe* i *ich sang*?

Teško je dakle tvrditi da se bit riječi sastoji u tome što je ona najmanji samostalni element koji ima značenje. Iz izloženoga smo vidjeli da značenje mogu imati i samoglasnici, kao i sami jezični regulariteti.

¹⁰ Usp. DUDEN-*Grammatik*, Mannheim/Wien/Zürich³ 1973, str. 60-61.

¹¹ Usp. J. Erben, *Deutsche Grammatik. Ein Abriss*, München 1996., str. 29-30.

¹² Usp. S. Težak - S. Babić, *Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb⁶ 1973., str. 76; E. Barić i dr., *Gramatika hrvatskoga književnoga jezika*, Zagreb 1990., str. 47.

Poneke definicije polaze od uloge riječi u rečenici te smatraju riječ za jezični element koji u rečenici može biti u ulozi dopune¹³, što će reći da može s nekim određenim glagolom tvoriti rečenicu. Tako bi riječi bile *Tomo kaže istinu*. Ovakva definicija riječi je moguća samo kod onih grupa riječi koje u rečenici s određenim glagolima igraju ulogu dopune, kao što su imenica, zamjenica, pridjev itd. No postoji ogroman broj riječi koji može doći uz svaki glagol i koje se nazivaju dodaci i koji ni u jednoj rečenici ne mogu igrati ulogu dopune. Tako je npr. dodatak bilo kojoj rečenici *i, baš, zapravo, eto* itd. U rečenicama: *On te i voli. I on te voli. Voli te i on.* ima *i* jako veliko značenje iako nije dopuna. Budući da *i* ima značenje, može se reći da se *i* dodatak u rečenici mora smatrati riječju, što bi onda dovelo u pitanje definiciju po kojoj se riječ definira kao jezična cjelina koja je dopuna u rečenici.

Ne navodeći mnoštvo drugih problema koji nastaju prilikom definiranja riječi, što za ovaj članak i nije potrebno, smije se dakle reći da je riječ kompleksna cjelina kako radi svoje biti tako i radi svoje definicije.

2. Nauka o riječima i o uspoređivanju riječi

Dovodi li se *terminus technicus riječ* u vezu s grčkom riječju *leksis*, što je ispravno, onda se, ako se navedenoj grčkoj riječi pridoda riječ *logos* u značenju *nauka*, dolazi do složenice *leksikologija* u značenju *nauke o riječima*. No, kako je riječ kompleksna cjelina, onda se i leksikologija sastoji od više disciplina koje s raznoraznih aspekata osvjetljuju bit i definiciju riječi kao i mogućnosti njezina uspoređivanja.

Budući da se radi o uspoređivanju riječi, treba ukratko navesti kako pojedine discipline leksikologije mogu uspoređivati riječi.

a) Tvorba riječi

Unutar ove discipline mogu se uspoređivati pojedine tvorbene metode kako bi se ustanovile istovjetnosti i razlike. Tako se može, primjera radi, ustanoviti da u obadva jezika postoje istovjetne tvorbene metode:

- Skraćenice: *auto - Auto; bus - Buss; ukv - Ukw; SAD - USA* itd.
- Kratice; *itd. - usw. ; npr. - z. B.* itd.
- Izvedenice: *učitelj - učiteljica; Lehrer - Lehrerin; prijatelj/prijateljstvo; Freund/Freundschaft* itd.
- Složenice: *kuća+paziti = kućepazitelj; Haus+warten = Hauswart; pismo+nositi = pismoša; Brief+tragen = Briefträger* itd.

Unutar ovih tvorbenih metoda postoje velike razlike među jezicima. Tako se npr. u hrvatskom jeziku ne mogu tvoriti glagoli tvorbenom metodom slaganja kako je to u njemačkom često slučaj, kao što su složenice glagol i glagol *kennen-lernen*; imenica i glagol *teil-nehmen*; pridjev i glagol = *freihalten*; prilog i glagol *hin-fahren*; broj i glagol *drei-teilen*.

¹³ Usp. U. Engel, *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*, Berlin² 1977., str. 110- 114.

b) Leksikografija

Leksikografija kao dio leksikologije je nauka o rječnicima, nauka o pisanju rječnika i svim što je vezano za rječnike. Ona kao takva ne pruža nekakve mogućnosti kontrastiranja.

c) Frazeologija

Ovaj dio leksikologije je za govorni jezik, za učenje stranog jezika od velike važnosti. Upravo se na temelju upotrebe raznoraznih fraza i drugih izraza očituje poznavanje stranog jezika. Razlike u frazama i drugim izrazima su jako velike, ako ih se ne poštuje i ne zna, onda dolazi do nesporazumijevanja. Nekoliko primjera:

Hrvatski:	Njemački:
kupiti mačka u vreći	einen Katze im Satz kaufen
prodati nekome rog za svijeću	jemandem einen X für U verkaufen
biti glup kao magarac	dumm wie ein Hammel sein
trčati kao zec	laufen wie ein Hirsch
letjeti kao muha bez glave	wie ein blindes Huhn herumlaufen
Jedna lasta ne čini proljeće	Eine Schwalbe bringt noch keinen Sommer . ¹⁴

d) Onomastika

Ova disciplina leksikologije uvijek se odnosi na jedan jezik, tako da ne pruža nekakve mogućnosti kontrastiranja.

Tako bismo, primjera radi, za grad *Sisak* rekli da je nastao od latinske riječi *Siscia*, a radi se o predrimskom toponimu keltskog porijekla, vjerojatno ženski rod keltskog osobnog imena *Siscius*. Riječ *Siscia* je zamijenio jedan stariji predkeltski naziv *Segestica*, a kojim se označavala jedna utvrda na otoku što ga čine Kupa, Odra i Sava.¹⁵

Tako bi se, primjera radi, za njemački moglo reći da je riječ *Frankfurt* došla od plemena *die Franken* koji su sagradili naselje na mjestu gdje je bio *plićak / die Furt* na rijeci Majni; riječ *Paderborn* je došla od riječi *die Pader* (rijeka koja teče kroz grad) i riječi *der Born* (bunar).

e) Etimologija

Ovaj dio leksikologije proučava nastanak same riječi, te prema tome ne pruža nekakve mogućnosti kontrastiranja. Tako će se, primjera radi, za njemačku riječ *das Kadaver* reći da dolazi od nekoliko latinskih riječi *caro data vermibus* koje u prijevodu znače *meso koje je dato crvima*, a za riječ *die Krawatte* će se reći da dolazi od imena naroda *Hrvat*. Najstarije ime je glasilo *Chorwaten, Chrowaten, Chroboten*. Hrvatski časnici su naime i prije Tridesetogodišnjeg rata, da bi se razlikovali od vojnika, nosili oko vrata svilene marama. Francuskim časnicima su se za vrijeme navedenog rata tako svidjele te svilenemarama da su kraljevsku gardu koja je preuzela nošnju takvih marama nazvali *cravates royaux (kraljevski Hrvati)*. S vremenom je ta riječ postala internacionalizam.¹⁶

¹⁴ Usp. J. Matešić, *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*, Zagreb - München 1988.; P. Mikić - D. Škara, *Kontrastivni rječnik poslovice*, Zagreb 1992.

¹⁵ M. Deanović - Lj. Gaj, *Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb 1973., str. 244.

¹⁶ Usp. A. J. Storfer, *Wörter und ihre Schicksale*, Lizenzausgabe mit Genehmigung der Abi Melzer Productions GmbH, Dreieich 1956., str. 246.

f) Semantika

U ovoj disciplini leksikologije kontrastiraju se značenja riječi i upravo su u ovom segmentu i najveće razlike između dva jezika. Općenito se smatra da se značenja riječi u dva jezika potpuno podudaraju što, u stvari, nije ni izdaleka slučaj. Upravo obratno. Tako, primjera radi, glagol *čitati* znači u njemačkom *lesen*, no taj glagol ima i drugo značenje koje se u hrvatskom prevodi glagolom *brati* i to samo *grožđe* i *krumpire*. Hrvatski glagol *prati* (*se*) znači u njemačkom i (*sich*) *waschen*, i *putzen*. Upravo radi te činjenice nastaje poteškoća uspoređivanja riječi te onda i oblikovanja dvojezičnih rječnika, o čemu će biti riječi u sljedećem poglavlju.

3. Uspoređivanje riječi

3.0. Načelno

Kada se govori o značenju riječi, mora se, kao prvo, ponoviti već rečeno; rijetko je, naime, naći riječ koja ima samo jedno značenje. Kod učenja riječi učenik ne uči sva značenja, nego samo ono koje je u svakodnevnom životu najučestalije, što ujedno ne mora značiti da je dotično značenje i najvažnije, te time važnije od drugih, manje frekventnih značenja. Sva značenja svih riječi ne bi se mogla staviti u rječnike, budući da bi za to trebale čitave biblioteke. Sva značenja svih riječi se opet ne mogu znati ako ih se ne stavi u određene kontekste, a kako je broj konteksta neograničen, i broj značenja je neograničen. Tom problemu treba pridodati činjenicu da bi se moralo znati koliko sinonima ima jedna riječ, koji opet u drugim kontekstima imaju drugo značenje. Promatrajući rečeno, smije se reći da je skoro nemoguće uspoređivanje riječi iz kojeg bi proizašli valjani rječnici. Naravno da se bez dvojezičnih rječnika ne može, no postavlja se pitanje kako bi oni morali biti strukturirani, a na to pitanje odgovara upravo ovo razmišljanje o (ne)ispravnosti dvojezičnih rječnika.

Ako na jednoj zgradi stavimo natpis *škola*, a kada dođu gosti, umjesto te table stavi se tabla s natpisom *Schule*, ništa se bitno time ne bi promijenilo, budući da će gosti bez ikakvih poteškoća shvatiti o kakvoj se zgradi radi. Upotrijebimo li tu riječ u bilo kojem drugom kontekstu, kao *život je najbolja škola* / *das Leben ist die beste Schule* itd., ništa bitnoga u razumijevanju se neće promijeniti. Kod ove riječi se smije reći da značenja riječi u jednom i u drugom jeziku stoje u relaciji 1 : 1.

Međutim, pored takvih riječi čije se značenje u oba jezika podudara, imamo mnogo veći broj riječi gdje se značenja riječi u pojedinim kontekstima podudaraju, a u drugima ne.

Tri primjera radi ilustracije.

1) Ako pokažemo papir plave boje ljudima istog geografskog podrijetla, iste civilizacije itd., onda će jedni reći za tu boju *plava*, a drugi *blau*. Ni u ovom slučaju neće doći do nesporazumijevanja. Ako se riječ *plav* spoji s nekim imenicama, stavi se dakle u jedan određeni kontekst, nekada neće doći do nesporazumijevanja, a nekada hoće. *Vidjeti plavo nebo* / *den blauen Himmel sehen*; *diviti se plavom planetu* / *den blauen Planeten bewundern*; *čovjek plave krvi* / *ein blaublütiger*

Mensch; e kacige / Blauhelme itd.¹⁷ Međutim, stavi li se *plav* u sljedeći kontekst, dolazi do velikog nesporazuma: *dobio je plavu kovertu / er hat einen blauen Brief bekommen*. Hrvat koji zna samo djelomično značenje riječi *blau* kada čuje njemačku rečenicu, smatrat će da je osoba koja je dobila plavu kovertu ustvari *primila mito*, budući da riječ *plav* u hrvatskome jeziku u kontekstu glagola *dobiti* i imenice *koverta* dobiva značenje *primiti mito*. Nijemac koji čuje hrvatsku rečenicu i ne zna cjelokupno značenje riječi *plav* shvatit će rečenicu kao da dotična osoba ima dijete u školi koje slabo uči i koje je plavom kovertom *opomenuto na mogućnost ponavljanja godine*. U ovom kontekstu su značenja potpuno različita, kao što je to slučaj i s riječju *plav* u kontekstu *voljeti plavu ribu*. Onaj koji ne zna sva značenja riječi *blau* prevest će zadnji izraz kako su se mogli prevesti svi prethodni, naime u uvjerenju da se radi o značenju hrvatske i njemačke riječi koje se potpuno podudaraju, što nije slučaj.

Još veće poteškoće prilikom prijevoda i traženja ekvivalenata za riječ *plav* nastale bi ako bi se u njemačkom pored riječi *blau* uveo još i ekvivalent *blond*. Ovaj mali primjer pokazuje zorno kako je teško uspoređivati riječi, a ne uspoređivati sve kontekste. Iz rečenoga se ne smije izvesti zaključak da je problem kontekstualnog značenja kod pridjeva, budući da je ovdje uzet za primjer jedan pridjev, veći nego kod imenica.

2) Uzmimo za primjer dvije imenice *oprost* i *pretvorba*.

Pogledamo li hrvatsko-njemačke i njemačko-hrvatske rječnike, naći ćemo, kao prvo, pod hrvatskom riječju *oprost* njemačke imenice *Verzeihung, Ablass, Erlaß, Absolution, Freisprechung, Abschied, Abschiednehmen*,¹⁸ a u njemačko-hrvatskom rječniku naći ćemo pod izrazom *Ablass* ekvivalentne riječi *oprost* i *otpušt*.¹⁹ Kao prvo, upada u oči da se u njemačkom navodi veći broj ekvivalenata nego u hrvatskom, no ni u jednom ni u drugom slučaju navođenje ekvivalenata nije ispravno.

Svi navedeni njemački ekvivalenti (osim *der Ablass*) ne mogu se ni u jednom slučaju, pa čak ni u raznoraznim kontekstima, prevesti riječju *oprost*. Primjera radi, kod prijevoda svih sljedećih rečenica: *Die Verzeihung erfolgte prompt. Der Erlaß der Schulden erfolgte schnell. Die Absolution wurde erteilt. Die Freisprechung war gerecht. Der Abschied war schwer. Das Abschiednehmen fiel vielen schwer*, ne može se nigdje uzeti riječ *oprost*, iako su navedeni njemački ekvivalenti (*die Verzeihung, der Erlaß, die Absolution, die Freisprechung, der Abschied, das Abschiednehmen*) za riječ *oprost* uzeti u kontekstu koji je blizu značenja riječi *oprost*. No, nije samo problem u krivom navođenju njemačkih ekvivalenata u rječniku, problem je i u tome što se opet svaki krivo navedeni njemački ekvivalent može upotrijebiti u raznoraznim kontekstima koji nemaju nikakve dodirne točke s riječju *oprost*. Primjera radi, riječ *der Erlaß* može značiti *obznanjenje, proklamacija, naredba* i još mnogo toga, riječ *die Absolution* nema nikakva drugog značenja osim jednoga, a to je *otpuštenje grijeha. Die Absolution* ne može ni u kakvom kontekstu značiti *oprost*. Hrvatski glagol *oprostiti* ima,

¹⁷ Usp. J. Matešić, *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*, Zagreb - München 1988., str. 403 ff.

¹⁸ B. Jakić - A. Hum, *Hrvatsko-njemački rječnik s gramatičkim podacima i frazeologijom*, Zagreb 1991., str. 638.

¹⁹ Usp. M. Uroić - A. Hum, *Njemačko-hrvatski rječnik*, Zagreb 1944., str. 6.

ovisno o kontekstu, raznorazna značenja, hrvatska imenica *oprost* ima samo jedno značenje, ali se u prenesenom značenju može upotrebljavati u više konteksta, npr. *oprostiti dug, oprositi nanešenu uvredu* itd. U njemačkom s riječju *der Ablass* to nije moguće. U svom izvornom značenju hrvatska se riječ *oprost* u potpunosti poklapa samo s njemačkom riječju *der Ablass*²⁰ u značenju *oprosta od kazne koju duša ima izdržati u čistilištu*. U prijašnja vremena su postojale male svete sličice s kratkim molitvama ispod kojih je stajalo koliko dana *oprosta* te molitvice donose. Zar svake godine papa ne daje generalni *oprost*? (Upravo radi tog oprosta došlo je do raskola crkve u Njemačkoj). I jedan i drugi rječnik navode dakle potpuno krive ekvivalente.

Druga imenica je *pretvorba* koja se u hrvatsko-njemačkom rječniku prevodi kao *Verwandlung, Metamorphose, Wandlung, Transsubstantion*,²¹ a u njemačko-hrvatskom rječniku se riječ *die Wandlung* prevodi kao *promjena, pretvorba*.²² I kod ove hrvatske imenice i njenih ekvivalenata u njemačkom nastaju ogromni problemi, naravno, kao i kod svih riječi u rječniku. Svi navedeni ekvivalenti ni u kojem slučaju ne odgovaraju izvornoj riječi, tako *promjena* ne samo što nije, nego ni u jednom kontekstu ne može imati značenje njemačkih riječi *Wandlung* ili *Metamorphose* itd. Kada se čita Kafkin roman *Die Verwandlung* u kojem on opisuje kako se jednoga jutra trgovački putnik Gregor Samas probudio i vidio kako je *preobražen* u velikog *kukca*,²³ onda se smije reći da je *Verwandlung* nekakav *preobražaj*. Na drugoj strani, njemačka riječ *die Wandlung* u hrvatskom nema nikakve dodirne točke s navedenim ekvivalentom *promjena*, a da stvar bude još gora, sama riječ *promjena* ima u hrvatskom još bezbroj kontekstualnih značenja koja isto tako nemaju ništa zajedničkoga s njemačkom riječju *die Wandlung*. Tako, primjera radi, imenica *promjena* može imati kontekstualna značenja *promjena vremena, promjena mišljenja, promjena stava, promjena načina ponašanja* itd. Samo se hrvatska imenica *pretvorba* u potpunosti podudara s imenicom *die Wandlung* koja je rezervirana samo za pretvorbu kruha i vina u tijelo i krv Kristovu. *Pretvorba / die Wandlung* je moguća samo u misi, a za isti čin upotrebljava se nekada kako u hrvatskom, tako i u njemačkom latinska riječ *transsubstantia*. Upravo iz tog razloga nije moguće, a i radi pijeteta prema vjeri ne bi se ni smjelo, povezivati riječ *pretvorba* s riječju *vlasništvo*. Kada bi netko *pretvorbu vlasništva* preveo na njemački kao *die Wandlung des Eigentums* (preko 98 % svih naših prijevoda su krivi), izazavao bi nesporazum. Navedeni ekvivalenti su i u jednom, i u drugom i u trećem slučaju nekorektni i mogu stvoriti samo nesporazume. Što sada?

3. 1. Kakvo uspoređivanje riječi?

Kod uspoređivanja riječi treba, kao prvo, razlikovati radi li se o riječima, o tzv. *autosemantičnim riječima* kod kojih se značenje u oba jezika poklapa, kod

²⁰ Usp. Duden, *Das große Wörterbuch der deutschen Sprache in 6 Bänden*, Band 1, Mannheim/Wien/Zürich 1976., str. 52.

²¹ Usp. B. Jakić - A. Hurm, *Hrvatsko-njemački rječnik s gramatičkim podacima i frazeologijom*, Zagreb 1991., str. 796.

²² Usp. M. Uroić - A. Hurm, *Njemačko-hrvatski rječnik*, Zagreb 1944., str. 926.

²³ Usp. H. A. i E. Frenzel, *Daten deutsche Dichtung Chronologische Abriss der deutschen Literaturgeschichte*, Band II, München⁹ 1973., str. 556.

kojih vlada odnos 1 : 1. U takvim bi se slučajevima moglo reći da je potpuno isto staviti na neku zgradu natpis *škola* i natpis *Schule, oprost / der Ablaß; pretvorba / die Wandlung* itd. Kod tih riječi, koje su u značenju autonomne, uspoređivanje ne zadaje nikakav problem, no problem je odrediti u kojim se riječima ovdje radi, te od njih napraviti dvojezični rječnik. U takvu bi rječniku zatim slijedile manje-više imenice oba jezika, ali ne sve. Riječ *škola* je autonomna u značenju kao što je autonomna i riječ *koverta*, no riječ *škola*, kako je već rečeno, može se staviti u raznorazne kontekste, ona ostaje samostalna i u relaciji 1 : 1 naspram njemačke riječi, dok kod riječi *koverta* to nije slučaj. Konteksti *mala, velika, bijela, plava kuverta* se mogu prenijeti kao autosemantiku u drugi jezik, no *plava kuverta* kombinirana s glagolom *primiti* nije u relaciji 1 : 1. Iz navedenoga se smije zaključiti sljedeće.

U jezičnom fondu postoje riječi samostalnog značenja koje treba izdvojiti od ostalih riječi te od njih napraviti rječnik. Ako bi se ove riječi stavljala u rječnik s drugim rječima, trebalo bi ih na neki način označiti.

Ustvrditi možemo, kao drugo, da u jezičnom fondu ima riječi koje su isto tako u značenju samostalne i koje samo u svom jednom dijelu (velikom ili malom) stoje u relaciji 1 : 1 s riječima drugoga jezika. One pak u svojim drugim kontekstualnim značenjima imaju sasvim drugačije značenje od onoga koje je u relaciji 1 : 1 s nekom njemačkom riječju. Takav primjer može biti riječ *koverta, izbor, ruka, vrijeme, junak* itd. Kod ovih riječi treba, kao prvo, istražiti koje je značenje najfrekventnije, te ustanoviti da li njemačka ekvivalentna riječ odgovara tom najfrekventnijem značenju, zapravo da li stoje u relaciji 1 : 1. Ako je to slučaj, treba navesti sva kontekstualna značenja i to tako da se prvo navedu ona kontekstualna značenja koja se poklapaju, te onda ona koja se ne podudaraju. Za taj posao treba dosta truda i vremena jer bi se morali pronaći svi konteksti u kojima dolazi određena autosemantika. U ovom bismo slučaju imali dva uspoređivanja; naime uspoređivanja autosemantike *kuverta / der Briefumschlag*, a onda sve kontekste, koji su zaista isto važni kao i uspoređivanja najfrekventnijeg značenja. Uspoređivanje konteksta bi bilo zadaća kontrastivne tekstologije ili kontrastivne kontekstologije.

Ustvrditi možemo, kao treće, a to je i najteže, da se uspoređivanja nesamostalnih riječi skoro i ne može izvesti, budući da se te sve kontekste u kojima dolaze takve riječi i ne može izdvojiti. Konteksti su neodređeni! Uzmimo dva primjera, jedan primjer s hrvatskim kao polazišnim i jedan s njemačkim kao polaznim jezikom.

Prijedlozi ne spadaju u autosemantične riječi koje imaju samo jedno značenje i koje stoje sa svojim ekvivalentima drugog jezika u relaciji 1 : 1. Značenje prijedloga ovisi manje-više o kontekstu, zato je za njihovo uspoređivanje potrebna kontrastivna tekstologija ili kontrastivna kontekstologija. Uzmemo li kao primjer za hrvatski jezik prijedlog *u*, naići ćemo u hrvatsko-njemačkom rječniku sljedeće: *u* označuje a) mjesto... *in, an, zu...* b) vrijeme *in, an, zu, um, binnen...* c) način *in, zu...* d) razno *in, an...*²⁴ U jednom od diplomskih radova Filozofskog

²⁴ Usp. B. Jakić - A. Hum, *Hrvatsko-njemački rječnik s gramatičkim podacima i frazeologijom*, Zagreb 1991., str. 1090.

fakulteta u Zadru iz ovoga područja²⁵ uzima se neusporedivo mnogo veći broj konteksta nego što je učinjeno u hrvatsko-njemačkom rječniku. Naravno da se i kod diplomskog rada radi samo o određenom broju konteksta. Nekoliko primjera, ilustracije radi: *...u sve većem broju i u svako doba dana... / ...in immer größerer Zahl und zu jeder Tageszeit... ; ...u predvečerje... o carevom rodendanu... / ...am Vorabend..., dem Geburtstag des Kaisers...; ...u sličnim prilikama... / ... unter solchen Verhältnissen...; lice mu je bilo zaraslo u bradu i brkove... / ... sein Gesicht war von Bart und Schnubart verdeckt...; ...ulazi u tuđu nepoznatu varoš... / ...eine fremde, unbekante Stadt betritt...; Samo joj se tako u radu i pjesmi činilo... / Nur schien es ihr bei Arbeit und Lied... itd.²⁶ Nakon navedenih 1319 konteksta u kojem dolazi prepozicija *u*, konstatira se da ovoj prepoziciji u njemačkom odgovaraju raznorazni ekvivalenti.*

Tabela navodi 1319 konteksta u kojima dolazi prepozicija *u* i to sa sljedećim ekvivalentima: 915x je ekvivalent *in*; 76x *zu*; 54x *auf*; 50x *auf*; 35x *bei*; 15x *mit*; 13x *um*; 13x *unter*; 9x *nach*; 9x *von*; 8x *aus*; 6x *für*; 5x *vor*; 4x *über*; 3x *während*; 3x *zwischen*; 2x *durch*; 1x *gegen*; 1x *seit*. U 110 slučajeva hrvatska prepozicija *u* na njemački se ne prevodi.

Usporede li se sada na jednom mjestu svi ekvivalenti, dobivamo sljedeću sliku:

Hrvatsko-njemački rječnik za prijedlog *u* navodi: *in, an, zu i binnen*.

Diplomski rad za prijedlog *u* navodi: *an, auf, aus, bei, durch, für, gegen, in, zu, von, mit, um, unter, über, nach, hinter, während, zwischen, vor, seit* i 110 slučajeva kada se prijedlog *u* ne prevodi, bilo radi valentnosti glagola ili posebne rekcije neke imenice.

Pođemo li sada od njemačkog jezika i uzmemo li njemački prijedlog *in*, vidjet ćemo u njemačko-hrvatskom rječniku sljedeće ekvivalente: *u, na, po, za*.

Uzmemo li i ovdje jedan diplomski rad,²⁷ ustanovit ćemo da se i ovdje radi o velikim problema kontrastivne leksikologije. Naime, dok se u njemačko-hrvatskom rječniku navode ekvivalenti *u, na, po* i *za*, dotle se u diplomskom radu, koji je rađen po kontrastivnoj kontekstologiji, za njemački prijedlog *in* pronašao ogroman broj ekvivalenata. Nekada je prepozicija *in* prevedena i to na sasvim drugačiji način nego što sugerira njemačko-hrvatski rječnik, no nekada se *in* i ne prevodi, budući da se radi o upotrebi fraza, o razlikama u valentnosti glagola i rekcijama imenica, kao i o upotrebi raznoraznih priloga, glagolskih participa i sl. Samo nekoliko primjera ilustracije radi, gdje se prepozicija *in* ne prevodi i gdje se prevodi potpuno drugim ekvivalentima nego što je to bilo u njemačko-hrvatskom rječniku navedeno. Primjeri su uzeti iz romana *Haus ohne Hüter*.²⁸

Wenn die Mutter in der Nacht den Ventilator laufen ließ... / Noću, kada je majka ukopčavala ventilator... ; ...zappelige Greise, die im Sommer früh kamen... /

²⁵ Usp. M. Kordić, *Die kroatischen Präpositionen u und o und ihre Entsprechungen im Deutschen*, Diplomski rad, Zadar, lipanj 1998.

²⁶ Svi su primjeri uzeti iz: I. Andrića, *Na Drini ćuprija*, Zagreb 1965. - *Die Brücke über die Drina*, Ins Deutsche übertragen von Ernst E. Jonas, Frankfurt/M 1962.

²⁷ Usp. I. Lilić, *Die Präposition in im Deutschen und ihre Entsprechungen im Kroatischen, Eine kontrastive Studie*, Zadar, rujan 1998.

²⁸ H. Böll, *Haus ohne Hüter*, Köln 1954.; H. Böll, *Kuća bez čuvara*, Zagreb 1957.

klimavi starci dolazili su ljeti rano ujutro... ; ...nur eine winzige Muskelbewegung im Unterkiefer... / ...samo sićušan pokret mišića donje vilice...; Glum aber, der oben auf und ab ging, las in seinen merkwürdigen Büchern: DOGRAMTIK und MORALTHEOLOGIE... / Glum, koje je gore hodao amo tamo, čitao je iz svojih čudnih knjiga: DOGMATIKE i MORALKE... ; Dann ging sie - leise vor sich hinfluchend - im Hause herum und suchte Zigaretten... / U tom slučaju bi - tiho proklinjući - obilazila po kući tražeći cigarete... ; ...krakelte sich mit langsamen Bewegungen in Geschwindigkeiten hinauf... / i polagano se okrećući krkljao ubrzavajući do one brzine... ; ...dass ich in drei Wochen mit ihr gepennt habe / da će za tri tjedna s njom spavati; ... und der Grad der Melancholie in seinem Gesicht steigerte sich von Referar zu Referat... / stupanj melankolije na njegovu licu penjao se od referata do referata... itd.

Nakon što je uspoređeno 1432 konteksta (premda ni ovo nije zadnji mogući kontekst), došlo se do sljedećeg zaključka. Njemačka prepozicija *in* odgovara hrvatskim prepozicijama *u, po, na, za, iz, kroz, o, s/sa, do, pod, uz, među, prema*, kao i ogromnom broju konteksta gdje se i ne prevodi.

I ovdje je zanimljiva slika:

Njemačko-hrvatski rječnik navodi da njemačkoj prepoziciji *in* odgovara *u, na, po, za*. Diplomski rad koji je uzeo veći broj konteksta navodi da njemačkoj prepoziciji *in* odgovara *u, po, na, za, iz, kroz, o, s/sa, do, pod, uz, među, prema*, kao i ogroman broj konteksta u kojima se *in* i ne prevodi.

4. O (ne)ispravnosti dvojezičnih rječnika

Ne bi se smjelo iz navedenoga ustvrditi kako je valjanost dvojezičnih rječnika nekada jednostavno moguća, a nekada opet nemoguća. Ne bi se nadalje smjelo iz izloženoga izvesti zaključak da je kontrastiranje jednostavno moguće kod onih riječi koje važe kao autosemantične i kod kojih je relacija u značenjima o odnosu na neki strani jezik 1: 1. Isto tako ne bi se smjelo izvesti zaključak da je kontrastiranje kod onih riječi koje imaju svoja najfrekventnija značenja, ali koje imaju i dosta kontekstualnih značenja, gotovo (ne)mogućće. Konačno, bilo bi neispravno govoriti da se riječi, značenje kojih se mora tražiti u kontekstima, ne mogu u dvojezičnim rječnicima uspoređivati.

Pitanje kontrastiranja riječi je u ovom članku pokazalo da je zapravo uspoređivanje izazov, te da se o novim dvojezičnim rječnicima trebalo početi razmišljati na drugačiji način.

Prvo. Kontrastiranje riječi koje slove kao autosemantične treba ostati, ono je i najmanje problematično, no treba utvrditi o kojim se riječima tu radi. Te riječi se mogu obraditi u samostalnom rječniku, ali se mogu uvrstiti s dodatnim obilježjem u sveobuhvatni rječnik.

Drugo. Kontrastiranje riječi koje imaju najfrekventnije značenje, a koje imaju i dodatna kontekstualna značenja, treba kod dvojezičnih rječnika napraviti na sljedeći način.

a) Najfrekventnije značenje u jednom jeziku koja stoji u relaciji 1 : 1 u drugom jeziku treba navesti, a onda istražiti sva kontekstualna značenja, te navesti

prvo sva ona gdje se kontekstualna značenja podudaraju, a tek onda ona koja se ne podudaraju.

b) Kod značenja koja se ne podudaraju treba navesti sve moguće varijante značenja, ili pak sasvim nove riječi koje na neki način odgovaraju značenju navedene jedinice.

Treće. Kod riječi koje nemaju svoje samostalno značenje, čije značenje ovisi o kontekstu, treba istražiti sve kontekste, te na temelju tih konteksta opet ustanoviti frekventnost upotrebe pojedinog značenja.

Za hrvatsko-njemačke i njemačko-hrvatske rječnike može se na temelju izloženoga ustvrditi da su oni potrebni, no da do sada nisu napravljeni u skladu s ovdje postavljenim kriterijima. Ne čudi stoga činjenica da čovjek ponekad postavi pitanje o (ne)ispravnosti naših dvojezičnih rječnika.

Pavao Mikić: ÜBER DIE (UN)KORREKTHEIT ZWEISPRACHIGEN WÖRTERBÜCHER

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die derzeit vorliegenden zweisprachigen Wörterbücher, die als solche zweifelsohne *conditio sine qua non* für das Erlernen einer neuen Sprache sind, basieren fast ausnahmslos auf der Kontrastierung von Einzelwörtern. Dies ist insofern problematisch, als - weltweiten Untersuchungen zufolge - nur wenige Wörter Autosemantika sind d. h. Wörter, deren Bedeutungen sich in den betreffenden Sprachen in 1:1-Relation decken. Für eine korrekte Kontrastierung von Einzelwörtern muss man immer mehr kontrastive Textologie, bzw. kontrastive Phraseologie zu Rate ziehen.

Pavao Mikić: CONCERNING (IN)CORRECTNESS OF BILINGUAL DICTIONARIES

S u m m a r y

Contrasting/comparing languages enables a better and deeper familiarisation both with the foreign and with the mother tongue. It enables a faster and more profound acquisition of the foreign language, helps the writing of more modern and useful textbooks, enables a fuller and more correct familiarisation with the culture, habits and way of life of foreign speakers. In a word, contrasting languages is both necessary and important. However, it is in no way simple to answer the question whether and to what extent contrasting language, in this sense, contrasting words is possible. The article shows how contrasting words is possible only in one small segment and proposes the contrasting of phraseology and textology alongside the contrasting of words.